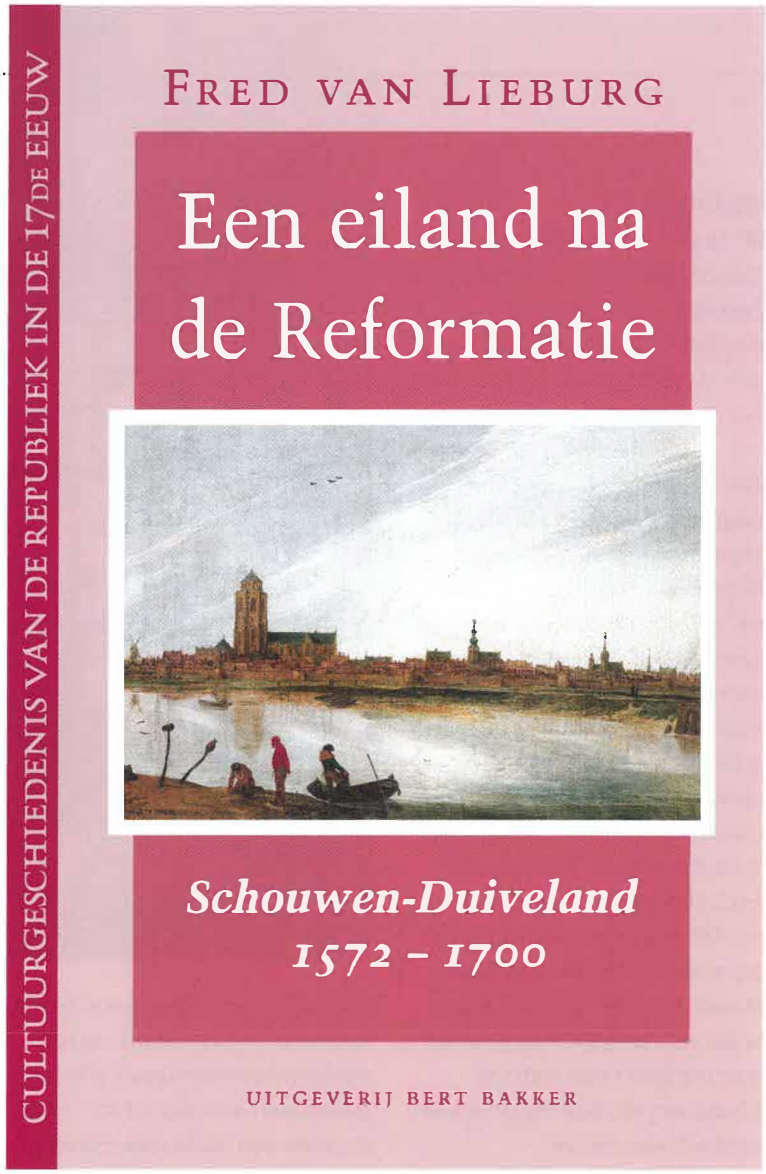
F. van Lieburg, *Een eiland na de reformatie. Schouwen-Duiveland 1572-1700.*
(Bert Bakker: Amsterdam 2011,)
366 blz., € 29,95

We zijn toeschouwers en misschien ook wel deelnemers aan het proces van secularisering dat in Nederland aan het begin van de twintigste eeuw is begonnen en dat nu - zo lijkt het - aan zijn eindfase is begonnen. In ruim honderd jaar is ons land van bijna volledig kerkelijk vrijwel geheel ontkerkelijkt. En we weten wat er is gebeurd en we denken te weten waarom het zo is gegaan. De andere grote religieuze verandering in onze streken, de kerstening, ruim duizend jaar geleden, heeft in ieder geval langer geduurd. De Reformatie vormde een derde - wat ik dan maar zal noemen - religieus omslagpunt. Ze zorgde overal in Europa, ook in de streken die katholiek bleven, voor een andere verhouding tussen kerk en staat en een andere inhoud van het geloof. Dit proces van herordening van de christelijk morele orde wordt wel met confessionalisering aangeduid.
In de Noordelijke Nederlanden gaf een nieuwe staat, de Republiek, en een nieuwe kerk, de gereformeerde, richting aan dat proces. Daarbij bleven veel structuren van de oude katholieke kerk bestaan, zoals de indeling in parochies en de benoeming van voorgangers door lokale gezagsdragers. De rol van de bisschoppen in het bestuur werd overgenomen door de classes en de synode. Nieuw was de nadruk op de kennis van de Bijbel en het geloof, en een juiste levenswandel, bijgebracht met onderwijs, catechese en avondmaaltucht. Zeeland nam in de Habsburgse Nederlanden een speciale plaats in: politiek-juridisch was het verbonden met Holland, maar sociaal-economisch en cultureel-religieus richtte het zich op Vlaanderen en Brabant. Sterker dan Holland en de andere noordelijke gewesten had Zeeland dan ook de invloed ondergaan van de opkomst van het calvinisme in het Zuiden. Tijdens de Opstand raakte Zeeland afgesneden van de zuidelijke gewesten, het werd een uithoek van de Republiek en zelfs een tijd frontgebied. Maar voor veel protestanten uit Vlaanderen en Brabant werd het hun eerste vluchthaven. Mede daardoor voltrok de confessionalisering in Zeeland zich betrekkelijke snel en ook succesvol. Vanaf 1591, met de vaststelling van de kerkorde, had de overheid greep gekregen op het kerkelijke leven en de kerkelijke leer en groeide de aanhang van de gereformeerde kerk tot een ruime meerderheid van de Zeeuwse bevolking. De als negatief ervaren invloed van het 'libertijnse' Holland vormde verder het eigen karakter van het Zeeuwse calvinisme. Kerk en staat droegen een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de handhaving van de christelijke moraal zoals dat tot uiting kwam in het plakkaat voor de onderhouding van de zon- en bededagen en de huwelijksbepalingen. Van Lieburg gebruikte de archieven van de classis Schouwen-Duiveland om het veranderingsproces dat de Reformatie in dat deel van Zeeland teweegbracht nauwkeurig te kunnen beschrijven. Aan de hand van zijn beschrijving kunnen we wijzigingen in de organisatie van het kerkelijk leven, de cultuur, de samenleving en de reacties van de burgerlijke en kerkelijke gezagsdragers op de spanningen die dat met zich mee bracht op de voet volgen.

Hans Pols